

Оливер БАКРЕСКИ

УДК: 001.102/.103:005.51

ИНФОРМАЦИИ И ИНФОРМАЦИСКИ СИСТЕМ ЗА ПЛАНИРАЊЕ

Кратка содржина

Информациите и информацискиот систем на планирање е предмет на сериозно теориско размислување, затоа што останува и понатаму актуелна тезата според која без соодветна и навремена информација не може да се остварат замислените цели, односно истата останува и понатаму популарна во научните кругови во безбедносната сфера, каде се смета дека неизвесноста може да се намали само ако се обезбедат точни и проверливи информации, или е изразена неопходноста од постоење современи информационални системи за планирање. Значи, планирањето може да биде успешно само ако се потпира на соодветна информација и аналогно на тоа клучна претпоставка за успешно извршување на задачите е да се располага со соодветни податоци и информации.

Содржината во овој текст се движи по две насоки и тоа: најнапред, се прави обид за рационална анализа на тоа што значи планирањето и информацискиот систем за планирање која ја надминува потребата сите субјекти кои се вклучени во процесот на изработка на плановите да си го обезбедат потребниот степен на меѓусебно информирање, а се со цел да се разменат потребните информации особено во услови кога постои ограничен потенцијал. Втората насока опфаќа анализа за значењето на информациите кои се исклучително важни за безбедносниот сектор и тие претежно се однесуваат на демистификација на концептот на проверка и баланси.

Клучни зборови: ИНФОРМАЦИИ, ИНФОРМИРАЊЕ, ИНФОРМАЦИСКИ СИСТЕМ, ПЛАНИРАЊЕ, ПЛАНИРАЧКИ ПРОИЗВОДИ

Информација – поим и значење

Информацијата несомнено е синоним на знаењето и таа е пошироката основа на организираноста, среденоста и поврзаноста на деловите во системот т.е. таа се идентификува со знаењето кое некој го употребува за да оствари одредена цел.

Располагањето со навремена, точна и издржана информација значи остварување на зацртаната цел, односно вистинската информација ако се искористи во вистинско време и на вистински начин тогаш таа може да биде најсилно оружје во рацете на тој што ќе ја поседува. Со други зборови постоењето на вистинска

и брза информација значи дека планираните задачи ќе се реализираат во целост и дека информацијата како своевиден податок за одредена состојба, селектирана, анализирана и интерпретирана ќе го има главниот збор при донесување на одредени одлуки. Значи, од информирањето, односно од неинформираноста во голема мера зависи ефикасноста на процесот на планирање. Оттука, не е сеедно каква информација ќе добие одредена институција, ниту е небитен одговорот како соодветната институција откако ќе ја добие потребната информација ќе се однесува и како ќе ја искористи истата затоа што од овие претпоставки во голема мера зависи и одлуката за функционирањето на самата институција.

Информациите се предуслов и резултат на одлучувањето. Без потребните сознанија, податоци, параметри, невозможно е да се донесе одлука. Од друга страна, резултатот на одлучувањето – одлуката како предуслов за акција, исто така, е информација (Кралев Т., Скопје, 2007, стр. 86). Оттука, секој систем, пред се човекот се бори за точни, квалитетни, комплетни, навремени и корисни информации. Информацијата со вакви карактеристики ја намалува неизвесноста. Ако ја зголемува неизвесноста, тогаш таа е лоша, некорисна информација. Но постојат различни комбинации за карактеристиките на информациите. На пример, информациите можат да бидат точни, но некомплетни со што ќе го дезориентираат корисникот. Можат да бидат точни, но ненавремени со што нема да ја имаат очекуваната вредност за корисникот. Можат да бидат точни, но некорисни, доколку се претставени во поголем обем или пак на начин неприфатлив за корисникот итн. (Поповска З., 2006, стр. 113).

За да го разбереме значењето на информацијата најнапред започнуваме со поширока елаборација на термините кои најчесто се користат како синоними. Тоа се термините: симболи, податоци, информации и знаење.¹ Симболите ги користиме најшироко како букви, бројки, кодови и други знаци. Потоа, следат податоците кои според некое правило претставуваат комбинација на симболите. Од семантички аспект, податок е се она што е меморирано (чувано, регистрирано), но не е искористено, меѓутоа постои веројатност да се искористи. Кога податокот ќе се искористи, станува информација.² Доколку податокот има карактеристика на новост, тогаш се зборува за вест. После податоците следат информациите. На прашањето „Што се информациите?“, се добиваат многубројни одговори. И покрај разликите во дефинициите, како суштествени за поимањето на информациите најчесто се вклучуваат новоста, корисноста и релевантноста. Доколку некој каже „економските науки не се исто со безбедносните науки, студентот по економија нема

¹ Се смета дека најсоодветен хиерархиски редослед на термините е следниот: податоци на најнисокото ниво, следат информациите, потоа интелигенцијата (правила), знаењето (комбинација на податоците и информациите) и мудроста на највисоко ниво, во Barraba V., and Zaltman G., *Hearing the Voice of the Market*, Harvard Business School Press, 1990.

² *Податокот* се дефинира како неанализиран факт или настан врз кого се развива самата информација. Врз основа на оваа рационална претпоставка податоците се средство за изразување на информациите.

да прими информација, туку само сознание за апсурдноста на исказот”. Но, ако некој му каже за правците на развојот на економската наука, тој ќе прими информација, бидејќи исказот содржи новост. Од друга страна, се што се прима како новост, не се користи веднаш, бидејќи корисноста е поврзана со одредена промена, задача, цел. Информацијата е релевантна вест само кога носи знаење на корисникот за да може да го промени неговото однесување, став, мислење и да реши некоја задача (Поповска З., 2006, стр. 111-112). Во однос на знаењето, особено човековото знаење, тоа се создава низ перманентниот процес на креирање, пренесување, обработка, чување и користење на информациите. Знаењето се состои од преносливи, но и од непреносливи информации, како и од кодифицирани, но и од тие кои не можат да се кодифицираат, бидејќи се резултат на високата експертска и имагинативна творечка сила на човекот. Затоа, најшироката дефиниција за знаењето која е и најсоодветна потенцира дека „знаење е она кое служи за да биде искористено при одлучувањето” (Поповска З., 2006, стр. 112). Во литературата постојат различни дефиниции за поимот информација. Сите тие во основа го имаат феноменот на осознавачки процес од кој произлегува појмовно одредување на информацијата најчесто како „капацитет за зголемување на знаењето” (Лазаревиќ В., стр. 2002). Ќе наведеме неколку често користени дефиниции:

- Информација е процес и своевидна активност на комуницирање, информирање, значи да се пренесе знаењето некому. Во потрага по информација се задоволува потребата да се пополни знаењето. Доколку некој податок, или мноштво податоци кои сме ги примиле не го зголемат нивото на нашето знаење, тогаш тие податоци не претставуваат информација.³
- Информацијата е значење и таа е поврзана со формата. Буквално, „да се информира” значи „да се даде форма на нешто”. Најпрво, информацијата мора да биде содржана во некаква форма и која се пренесува или во материјален систем (пр. печатена страница) или во некоја енергија (радио бран). Воопшто, чиста форма сама по себе не постои, туку мора да е во опстанок на некаков вид материјална или енергетска база; заради ова информацијата мора да биде пренесена на некаква база (Bohm D., 1989).
- Информацијата е резултат на поседување на знаење и е потребна на тие штоо ја немаат. Информациите кои на никого не им се потребни тие се беспредметни и немаат никаква вредност (Uroš S., 2006, str. 107);
- Информација е ново знаење кое влијае на корисникот за да го промени своето однесување или му користи за да оствари некоја цел или за да реши некоја задача (Поповска З., 2006, стр. 112);

³ <http://www.poslovnaznanja.com/objavljeni-autorski-tekstovi/e-magazin/11-sta-je-informacija-definicija-informacionog-dizajna.htm>

- Информација е збир на податоци, знаење или претстави за еден систем што ја прима друг систем, односно информацијата е ново знаење за некој настан, процес, појава или објект која му овозможува на примателот да преземе целнонасочна акција (Поповска З., 2006, стр. 112);
- Информацијата претставува интерпретирани податоци кои го менуваат разбирањето на примачот, односно информацијата е наменски насочено знаење, каде што намерата е да се подготви однесувањето, дека информација се оние делови од веста кои за примачот имаат вредност на новост/новитет (Шуклев Б., 2002, стр. 264);
- Информацијата значи собирање на знаење (податоци) и пренесување на знаење (Кралев Т., 2007, стр. 87);
- Информацијата е содржината на она што го разменуваме со надворешниот свет, додека му се прилагодуваме и додека влијаеме на него со своето прилагодување (Viner N., 1964, str. 3-15);
- Информацијата е дел од знаењето со кое се намалува или отстранува неопределеноста на системот и неизвесноста на промените (Поповска З., 2006, стр. 113).

Од наведените дефиниции може да се констатира дека информацијата е врвна општествена употребна вредност, Основен стратемски ресурс, главен инпут на секоја човекова дејност и главен развоен фактор, кој е поважен дури и од материјалниот фактор (Стојановиќ П., 1964, стр. 3-15). Како таква таа се прима заради некоја цел, односно таа е основа за донесување одлука која е во функција на дадената цел. Донесувањето на одлуката и целта се одредени во време. Доколку информацијата се прима за време на случување на некој настан т.е. во време на донесување одлука, тогаш таа има константно реална вредност, бидејќи овозможува реализација на целта во тоа време. Доколку информацијата се прима порано, пред да се случи настанот, пред да се донесе одлуката, таа има максимална вредност, и обратно, ако информацијата се прима подоцна, по случувањето на настанот, по донесувањето одлука, таа има минимална вредност т.е. нема практична вредност. Треба особено да се истакне дека информацијата покрај директната вредност може да се анализира и како ресурс кој го олеснува управувањето со останатите ресурси и тоа само ако е доставена на вистинска личност во вистинско време и во вистински облик. Кратко речено, информацијата има вредност само ако го надополнува постојното знаење, инаку во спротивно таа е неважен податок (Jakson J., 1986). Значи, за да биде корисна самата информација, таа треба да биде новост, односно да се прилагодува на околината.

Значењето на информацијата расте со се поголемите промени во окружувањето како и со техничко-технолошкиот развој. Информациите денес претставуваат еден од важните извори на моќ. (Joseph L. Massie, 1987, pp.126-130). Со растењето на бројот на информациите и нивните извори, доаѓа до нивно испреплетување на сите нивоа. Силните системи реализирани во комбинација на силни сметачки техники и телекомуникациски технологии, постоење на

електронска размена, употребата на сателитите и оптичките влакна овозможува раст на информатичкиот сектор до невидени размери. Според тоа, слободно може да се каже дека гледано од аспект на структурните промени секторот за обработка на податоците спаѓа во најбрзорастечките сектори и има најголеми екстерни ефекти (Миличевич В., 2002, стр. 92).

Информации за планирање

Практата укажува на логичната меѓузависност на процесот планирање и информирање. Планирањето не може да биде ефикасно ако не се заснива на добар систем на информирање. Имено, ако планирањето се сфати како антиципативно одлучување, тогаш важно е да се знае дека преку информациите кои носат пораки за сегашноста и иднината се намалува ризикот и неизвесноста при донесувањето на плански одлуки. Со планирањето во основа се предвидува какво ќе биде однесувањето на системот во иднина, па според тоа и потребата за информации за неговата состојба е поголема ако и предвидувањата се подолгорочни, а квалитетот на бараните информации поригорозни заради неизвесноста која во предвидувањето секогаш постои. Квалитетот на планските одлуки е определен од квалитетот на информациите врз основа на кои се донесени. За планските одлуки потребни се покрај информации за идните настани, така и информации во врска со реализацијата на планските одлуки. Планската одлука е поквалитетна кога информациите се навистина релевантни за решавање на проблемот за кој се донесува одлуката. Многу е поедноставно да се обезбеди информација за оперативно и тековно планирање, отколку за среднорочно и долгорочно планирање, односно лесно е да обезбедиш информација за она што било и за она што се случува, а потешко за она што ќе се случи (Станковиќ Т., 2004, стр. 82-83).

Имајќи предвид дека добар дел од информациите за планирање се однесуваат на многу долги временски интервали, често не е ниту можно, ниту неопходно инсистирањето на одредени детали. Носителите на планските одлуки во поголем број случаи ќе мора да се задоволат со трендовите. Тоа е важно за навремено донесување на планска одлука, отколку детални податоци кои ќе доведат до задоцнето донесување на планската одлука (Станковиќ Т., 2004, стр. 83).

За добро планирање не е доволно да се задоволи основниот предуслов, а тоа е постоење на соодветна информација. Покрај поседувањето бројни информации, особено е важно како тие ќе циркулираат, односно како ќе се пренесуваат т.е. како ќе биде меѓусебното информирање. Меѓусебното информирање е особено значајно затоа што многу е важно како ќе биде пренесена информацијата и како ќе биде истата разбрана. Постојат повеќе начини на меѓусебно информирање и тоа:

1. внатрешно и надворешно;
2. итно, дневно и периодично;
3. текстуално, усно и комбинирано.

Внатрешното информирање е од особено значење. Доброто планирање и ефикасната работа во самиот орган/институција се невозможни без квалитетно внатрешно информирање. Врз основа на квалитетни информации и извештаи се донесуваат вистински одлуки, а врз основа на реализација на одлуките се менува безбедносната состојба, појавите и случувањата на кои се однесуваат информациите и извештаите. Според тоа, ако нема безбедносни известувања, нема да има ниту безбедносни мерки и дејности, или тие нема да се преземаат таму каде што се потребни и тогаш кога се потребни (Савич Ј., 1991, стр.15). Внатрешното информирање од една страна, подразбира информирање внатре во самата институција и тоа во соодветниот орган се уредува со посебни прописи, со кои се утврдува самата постапка околу тоа кој, како, кога и кому му се дистрибуираат потребните информации, додека од друга страна, надворешното информирање подразбира размена на информации меѓу организационите единици на одреден орган, а опфаќа и информирање на јавноста за активностите и за работата на органот (Стевановиќ О., 1999, стр.146).

Итното информирање се обезбедува со доставување итни информации (по телефон, со радиоврска, или на друг начин), со податоци, за случувања или појави со кои се располага веднаш по сознанието за нивното настанување и со податоци за преземените мерки. По правило, итните информации се доставуваат преку дежурните служби, заедно со паралелно информирање на функционалните раководители на повисоко ниво на раководење (Стевановиќ О., 1999, стр.146-147). За разлика од итното информирање, дневното информирање се сведува на изработка и доставување дневни извештаи или билтени за одредени случувања кои можат да бидат прикажани и квантифицирано низ бројки, додека периодичното информирање опфаќа одредени секвенци или периоди за кои се прави и соодветен приказ на случувања и појави.

Планирањето може да биде текстуално, усно и комбинирано, а тоа е условено од моменталната ситуација која укажува на поголемо испреплетување на проблемите. Исто така, треба да се потенцира дека овие форми на информирање можат да се реализираат и преку средствата за врска со што се олеснува и самото проследување на информациите.

Информациски систем на планирање

Информацискиот систем и работењето се во непосредна врска и зависност од опкружувањето. Поврзаноста со опкружувањето е двојна и се изразува преку информациите што влегуваат (тоа е влијание на околината како систем врз внатрешниот систем на информации како подсистем или т.н. центрипетално движење на информациите) и преку информациите што излегуваат (влијание на подсистемот врз системот-окружување или т.н. центрифугално движење на информациите) (Шуклев Б., 2002, стр. 262).

Во основа, информацискиот систем за планирање во организацијата претставува формален и во поново време компјутеризиран систем за обезбедување

неопходни информации кои се користат во процесот на планирање и донесување на одлуки. Тој вклучува повеќе елементи: пишувани документи, архива, дописи, записи, извештаи, билтени итн. На ова се надоврзуваат и техничките системи: компјутерот, факсови, електронска пошта, електронски информации, телеконференции итн. Според структурата и карактерот тој претставува комплексен организациски систем, при што таа комплексност се однесува како на составот на елементите, така и на нивната врска внатре во системот и со опкружувањето (Станковиќ Т., 2004, стр. 91).

Во рамките на информацискиот систем може да се направи поделба на информацискиот систем на три дела, и тоа:

- информативна база како збир на сите текови на информации и комуникации;
- квантитативни и други модели, методи и постапки; и
- сметачки и други машини и уреди (Кралев Т., 2007, стр. 88).

Основната цел на информацискиот систем е насочена кон создавање на предуслови за подобро функционирање на одреден систем. Врз основа на тоа можат да се дефинираат редица задачи на информацискиот систем од кои поважни се следните:

- 1) создавање на адекватна база на податоци и информации за потребите на оптималното информирање на субјектот на одлучување;
- 2) развој на методите на научно одлучување и создавање на поддршка на процесот на планирање и одлучување; и
- 3) воспоставување на оптимална организација на извршување на информациски дејности (Станковиќ Т., 2004, стр. 92-93).

Информацискиот систем кој е прилагоден на потребите на планирањето го зголемува степенот на благовремено реагирање на промени. При неговото проектирање за потребите на планирањето треба да се води сметка за специфичностите на информациските барања, природата на одделни извори на информации, како и дали користа од предложениот систем ги оправдува направените трошоци. Генерално гледано, во планирањето, управувачкиот информациски систем помага во чување, интеграција и издвојување на податоците кои се собираат од интерното и екстерното опкружување и од кои се изведуваат плански претпоставки и се развиваат сценарија. Нивната предност се гледа и во тоа што овозможуваат меморирање на големи количини на податоци кои лесно можат да се ажурираат и на кои може лесно и брзо да им се пристапи за да можат да се донесуваат правовремени одлуки со помалку неизвесност. Исто така, значајно ја зголемува брзината на работата и комуницирањето, дејствувајќи позитивно на квалитетот на донесените одлуки и ја подобруваат продуктивноста и вкупната ефикасност на управувањето (Станковиќ Т., 2004, стр. 92-93).

Информациски систем на планирање и безбедноста

Информациите и информацискиот систем на планирање се еден вид на мост кој ги спојува безбедносните очекувања со реалната состојба. Тоа значи дека информацискиот систем вклучува интеграција на податоци кои се собираат и се употребуваат за да се пронајдат вистинските решенија за безбедносните проблеми, односно тој е во насока на мобилизирање на соодветните ресурси за подобрување на вкупната ефикасност во управувањето со безбедносниот систем. Исто така, информацискиот систем поттикнува на практично размислување во случај на сложена безбедносна состојба во насока на нудење на практични решенија и преземање на соодветни мерки и активности за надминување на состојбата.

Информацискиот систем на планирање во безбедноста нуди можност за располагање со потребната информација, определува кога треба да се дистрибуира до крајните извршители како да се користи без да се злоупотреби и врз основа на балансот на проверки и рамнотежа создава услови одредени информации да се проверуваат и да се надополнуваат едни со други. Тоа значи, дека информацијата ќе се користи само како алатка за разобличување на состојбата, но и како можност за предвидување на идни состојби исто како што е временскиот потфат за контрола на идните влијателни настани во опкружувањето. Заради евентуалните проблеми кои можат да се јават во долгиот процес на планирање, информацискиот систем на планирање нуди темелно согледување на секој реален планирачки процес што ќе значи дека планерите мора да знаат со какви информации располагаат за да направат прецизни анализи со кои ќе се претстави ситуацијата и аналогно на тоа ќе се дејствува навремено за да се неутрализира или спречи безбедносната закана.

Литература

- Barraba V., and Zaltman G., *Hearing the Voice of the Market*, Harvard Business School Press, 1990.
- Bohm D., *The Search for Meaning - "The New Spirit in Science and Philosophy"*. Published by Crucible in 1989.
- Bienien H. Power., 1992. *Economics and Security*, The United States and Japan in Fokus, Westview Press.
- Волков В., *Дезинформација*, Наш дом, Београд, 2001.
- Viner N., *Kibernetika i drustvo*, Neolit, Belgrad, 1964.
- Davis P., 1994. *New Challenges for Defense Planning*, RAND, Santa Monica.
- Directorate of Defense Policy, 1998. *The Strategic Defense Review*, London.
- Dragišić Z., 2007. *Bezbednosni menadžment*, Službeni glasnik i Fakultet bezbednosti, Beograd.
- Кралев Т., *Основи на менаџментот*, Центар за интернационален менаџмент, Скопје, 2007.
- Миличевич В., *Стратегиско пословно планирање- менаџмент пристап*, V Издание-ФОН, Белград, 2002,
- Поповска З., *Управување со системите*, Економски факултет, Скопје, 2006.
- Polemos*, br. 18, Hrvatsko sociološko društvo & Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2006.
- Савич Ј., и др., *Савремено оперативно информисање*, ВШУП, Београд, 1991, стр.15.
- Стаменковски А., *Менаџмент со одбраната*, ТНИД "Гурѓа", Скопје, 2004.
- Станковиќ Т., *Планирање*, Факултет за цивилна одбрана, Белград, 2004.
- Стевановић О., *Руковођење и командовање*, Полицијска академија, Београд, 1999.
- Стојановиќ П., *Теорија привредног развоја у мрежој технолошкој револуцији*, Савремена Администрација, Београд, 1964.
- Jakson J., *Corporate information Menagment*, Prentice hall, Englewood Cliffs, New Jearsey, 1986.
- Joseph L. Massie, *Essentials of Menagment*, 4th edition, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jearsey, 1987.
- Шуклев Б., *Деловно планирање*, Економски факултет, Скопје, 2002.

Oliver BAKRESKI

INFORMATION AND INFORMATION PLANNING SYSTEM

Summary

Having a timely opportune, precise and revisioned information on disposal means achieving a certain advantage, respectively, if the correct information is used in the appropriate time and on an appropriate way, then it can be the most powerful weapon in the hands of the one that possesses it. In other words, having a precise and fast information means that the planned tasks will be realized completely and that information as some kind of data for a certain situation, selected, analyzed and interpreted will have the leading role in delivering certain decisions. The efficiency of the planning process depends in a great extent on information, or lack of information. Hence, it is not the same what kind of information a certain institution receives, nor the answer is accidental of how a certain institution after receiving the necessary information will act and how it will be used, because, from these presumptions the functioning of the institution itself depends in a large degree.

Key words: INFORMATION, INFORMING, INFORMATION SYSTEM, PLANNING, PLANNING PRODUCTS.